

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Hjälpfröknar i förskolan

En undersökning om så kallade hjälpfröknar i förskolan ur
Pedagogernas perspektiv

Malin Öberg
2011

Examensarbete 15 hp
Ämne: Pedagogik

Handledare: Åsa Carlson
Examinator: Peter Gill

Förord

Jag har skrivit detta examensarbete med glädje och nyfikenhet.

Jag vill tacka Annie Hammarberg som hjälpt mig få struktur på det! Jag hade aldrig blivit färdig utan dig!

Jag vill även tacka de pedagoger jag intervjuat, utan vilkas hjälp det aldrig blivit något arbete överhuvudtaget!

Jag vill även sända en stor varm kram till min man och min liltjej som stod ut med mig under månader av slit.

Sist, men inte minst, vill jag säga att alla lärare jag haft under mina år som förskollärostudent har varit fantastiska som lett mig vägen fram.

Hjälpröknar i förskolan- En undersökning om så kallade hjälpfröknar i förskolan ur pedagogernas perspektiv.

Malin Öberg

Sammanfattning

Syftet med detta examensarbete är att undersöka rollen som hjälpfröken i förskolan utifrån pedagogers perspektiv. Litteratur och forskning visar att detta är en roll som flickor i förskolan ofta får på medveten eller omedveten uppmaning från pedagogerna omkring dem. För att synliggöra rollen ur ett helhetsperspektiv är det viktigt att se till det sociala livet på förskolan för alla barn. Det vill säga, barnens interaktioner med andra barn och vuxna på förskolan. Hur de talar till och med varandra samt hur de agerar gentemot varandra. För att undersöka rollen som hjälpfröken ur pedagogers perspektiv har jag intervjuat personal på tre förskolor. Förskolorna ligger i samma lilla kommun, men i olika bostadsområden. Resultatet jag fann är att det finns två sorters hjälpfröknar. Rollen kan ha en positiv eller en negativ form. Den positiva rollen är när barn själva väljer att vara till hjälp medan den negativa handlar om att bli tilldelad rollen mot sin vilja av någon vuxen. Den positiva rollen som hjälpfröken strävar pedagogerna i arbetet mot medan den negativa är en roll de arbetar emot.

Nyckelord: Förskolebarn, genus, hjälpfröken, jämställdhet

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1:1 Syfte och forskningsfrågor	5
2. Bakgrund	6
2.1 Tittmyran och Björntomten	6
2.2 Litteratur och forskning.....	8
3 METOD.....	11
3:1 Intervju	11
3:2 Urval.....	11
3:3 Genomförande	13
3:4 Databehandling.....	13
3:5 Analys.....	13
3:6 Etik	13
4 RESLUTAT.....	14
4:1 Intervjuresultat.....	14
4:2 Hjälp samma barn.....	14
4:3 Förväntningar på barnen.....	15
4:4 Könsskillnader?	15
4:5 Vad får ordet hjälpfröken för associationer?	17
4:6 KORT SAMMANFATTNING AV INTERVJUERNA	18
5 DISKUSSION	18
5.1 Diskussion utifrån existerande forskning och litteratur.....	19
6. Vidare forskning.....	22
REFERENSER.....	24
Bilaga.....	27

1. Inledning

Detta är ett examensarbete som handlar om rollen ”hjälpfröknar” i förskolan och hur de intervjuade pedagogerna ser på rollen. Med hjälpfröken menar jag i detta sammanhang barn som av pedagoger tilldelas eller själva aktivt tar på sig rollen som hjälpfröken. Rollen innebär att lugna ned ”bråkiga” barn, hjälpa andra barn och vuxna vid måltider, av- och påklädning och andra liknande situationer. Den innebär också att hjälpa de vuxna genom att hämta saker, duka, plocka ihop efter andra barn, ta hand om yngre barn samt agera som en vuxen genom att hålla efter regler och ordning när ingen pedagog är närvarande (Rithander, 1991). I förskolan bör alla barn, både flickor och pojkar, få vara barn, där de utvecklas, leker och lär tillsammans med andra barn. Att vissa barn behöver mer vuxenkontakt än andra, att barn i perioder kan känna sig ensamma, sorgsna eller på annat sätt behöva mer stöd och kontakt med de vuxna innebär inte att de ska behöva hjälpa till i förskolan för att bli sedda.

Flickor, som oftast är de som får rollen som hjälpfröken, ska inte behöva finna sig i detta på grund av att de är just flickor (Rithander, 1991). För att förstå vad som kan skapa denna hjälpfrökenroll, och varför det anses vanligast att flickor får den kommer jag att presentera jämställdhets- och genusperspektiv i arbetet. Jag har undersökt aspekterna kön och kultur. En av anledningarna att just flickor ofta får rollen som hjälpfröken är på grund av de för givet tagna ”sanningarna” att vi alla föds med olika egenskaper och intressen beroende på vilket kön vi föds med (Molloy, 2003). Jag har även tagit med en invandrare författares, Bozarslan (2001), erfarenheter från förskolan samt sin egen situation som invandrare. Det är ett intressant tillskott till diskussionen när det visar sig att barn med trauman kan visa upp samma beteende som de ”typiska” flickorna och pojkarna.

Jag kommer att börja med att presentera mitt syfte. Sedan fortsätter en bakgrund med relevant och aktuell litteratur följt av en beskrivning av metoden. Efter detta kommer resultatet med efterföljande analys och diskussion.

1:1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med uppsatsen är att se hur barn i förskolan tilldelas rollen som hjälpfröken utifrån pedagogernas uppfattning. Jag har funnit mycket existerande forskning som baserats på ett barnperspektiv, men hur ser det ut från pedagogernas perspektiv?

- Är hjälpfröken en roll som alla barn kan få?
- Hjälper barnen till vid måltider och med av- och påklädning när barnen ska in och ut.
- Får barnen ansvar att lugna ned ”bråkiga” barn?

2. Bakgrund

Rollen ”hjälpfröken” skapas och upprätthålls av personal inom förskolan och detta beror till stor del på de förväntningar vi har på pojkar och flickor samt deras medfödda egenskaper (Wahlström, 2003). För att göra detta begripligt i sammanhanget kommer jag därför presentera information om könsroller, stereotyper, förväntningar och könsskapande.

2.1 Tittmyran och Björntomten

Jag tar avstamp med Ingemar Gens, en av initiativtagarna till ett jämställdhetsprojekt i Gävle.

När Gens 1994 började som jämställdhetsexpert vid länsstyrelsen i Gävleborg var hans övertygelse att om könsrollerna skall ha en bra chans att ändras ska det ske redan i förskolan. Hans övertygelse var att barn blir vad omgivningen förväntar sig av dem. Genom att följa sina barn under deras förskoletid ansåg han att barnen lär sig på förskolan vad det innebär att vara flicka respektive pojke. En flicka får pedagogens intresse när det kommer till att kommunicera medan pojkarna har makt att höras och ta sig för vad de vill. Pojkar leker ensamma eller i grupp medan flickor ofta leker två och två. Pojkarna tar för sig medan flickorna står tillbaka. Gens (2002) beskriver också studier, som gjorts på BB i Sverige. Samma bebis som läggs i armarna på en vuxen kan beskrivas att ha fina drag eller grova drag beroende på om den vuxna tror att det är en flicka eller en pojke. Detta menar Gens är ett tydligt tecken på de förväntningar de flesta människor har på varandra beroende på kön, till och med när de är nyfödda.

Grunden till ett framgångsrikt genusarbete är enligt Gens (2002) att låta pojkarna träna på närhet, konversation, lyhördhet och relationer. Flickor ska få träna på styrka, regellekar och öva upp sitt mod.

Genom ett besök på förskolan Hjalli på Island fick Gens och de som åkte med honom upp ögonen för ett helt annat arbetssätt än det traditionella svenska. Tiden i förskolan

var schemalagd, de arbetade med uppdelade barngrupper och här fick barnen träna på det som de själva ville uppnå- det de inte redan kunde! Den fria leken fick barnen ägna sig åt hemma. Det var förskolorna Tittmyran och Björntomten som faktiskt tog till sig detta och började arbetet för vidare könsroller i förskolan. Gens anser att resultatet var omtumlande. Pojkarna talade med varandra, flickornas nej respekterades och de behövde aldrig agera stötdämpare mellan bråkiga pojkar. Pedagogerna tillät och erbjöd olika lekalternativ, även utöver de osynliga könsgränserna, men aldrig förbud.

Gens (2002) beskriver hur pojkarnas makt på förskolan är svår att upptäcka. När det handlar om barn förväxlas ofta makten med barns behov. Pojkar förväntas ha svårare att vänta, därför slipper de. Förskolan använder sig också av flickor för att kontrollera pojkarna. Flickorna ska sitta med pojkar emellan sig så de kan se vad pojkarna behöver och tillgodose deras behov. Av de egenskaper flickor tränas i är lyhördhet något de övar mest. De ska redan som barn kunna förstå och uppfylla andras krav och behov. De ska inte ha några egna. När de används som stötdämpare i förskolan är detta för pedagogens skull, inte för någon annans. Det börjar redan när de är små och sedan fortsätter de att se till att alla andra är nöjda, innan de tillfredsställer sig själva.

Kajsa Wahlström är en av pedagogerna som arbetade på Tittmyran när genus och jämställdhetsprojektet drog igång. I boken *Flickor pojkar och pedagoger* (2003) beskriver hon arbetet med att gå från en ”vanlig” förskola till att hitta vägen till jämställdheten. På vägen upptäckte hon och hennes arbetskamrater hur de gång på gång lät flickorna vänta till förmån för pojkarna. De använde flickorna som hjälpfröknar, stötdämpare, för att lugna de bråkiga pojkarna. Flickor fick mera ansvar medan pojkarna generellt ansågs trassliga och störande. Personalen upptäckte sina brister genom observationer av sig själva med hjälp av både bandspelare och videokamera. Genom detta märkte de till exempel också hur de förde långa diskussioner med flickorna men gav pojkarna korta kommandon. Wahlström (2003) är liksom Gens (2002) övertygad om att det är genom förväntningarna på barnen som barnen agerar. Förväntningar är att flickor ska vara lugna, hjälpsamma och snälla medan pojkar förväntas vara bråkiga, starka och högljudda. Men även allt som omger dem; böcker, media, klädbutik, reklam och så vidare visar barn, och vuxna, hur flickor och pojkar ska bete sig. Detta genom till exempel den rosa flickavdelningen i klädbutiker och hur de tuffa pojkarna och blyga flickorna beskrivs och gestaltas i filmer och böcker. Wahlström och Gens är också överens om att pojkars förväntade oförmåga att kunna vänta på sin tur är något vi vuxna lär dem just genom våra förväntningar på dem. Bland deras observationer på förskolan

upptäcker de genom att videofilma några matsituationer att pojkarna inte säger många ord, de stöter ur sig ”uh” och ”äh” och flickorna bredvid dem vet exakt vad de förväntas ge pojkarna. De har lärt sig tolka pojkarnas ofullständiga budskap och uppenbarligen ansett det vara deras ansvar att förse pojkarna med vad det nu är de vill ha, mjölk, smör, potatis eller liknande. Tittmyran och Björntomtens arbetssätt har inspirerats av kompensatorisk pedagogik. På jamstalltdskola.se kan man läsa om några av utgångspunkterna för denna sortens pedagogik. Det handlar helt enkelt om att bredda flickor och pojkars könsroller genom att ta reda på vad flickor respektive pojkar behöver få träna på.

Wahlström (2003) beskriver hur deras observationer av barnen resulterade i ett arbetssätt på Tittmyran som leder till att pojkar och flickor genom att få utforska roller utanför stereotyperna förändrar barnen. Pojkarna blev lugnare och mer ansvarsfulla och flickorna lärde sig att stå för sina åsikter. Detta skulle kunna bevisa att pojkar och flickor inte automatiskt har medfödda egenskaper som lugna eller busiga, ansvarsfulla eller ansvarslösa. Genom att släppa sina förutfattade stereotyper på pojkar och flickor får barnen möjlighet att prova på och utforska fler roller som livet har att erbjuda. Deras jämställdhetspedagogik förklaras med att de vill suddas ut könsgränserna så att flickorna inte hamnar i rollen som hjälpfröken och att pojkarna inte måste vara utagerande för att få uppmärksamhet.

2.2 Litteratur och forskning

Molloy (2003) talar om problemet med att lärare ser biologiska skillnader hos barnen. Om flickor anses vara lugna och tysta av naturen medan pojkar är naturligt busiga och rastlösa leder detta till att lärarna kommer att behandla barnen olika. Till exempel används flickor för att lugna ned pojkarna, genom att organisera klassrummet så att flickorna får sitta mellan pojkarna.

Svaleryd (2002) menar att när flickorna är små får de ofta mycket uppmärksamhet för sitt utseende tillsammans med vad de gör för andra. De får ofta höra att de är söta och fina. Mycket fokus läggs på deras yttre så som kläder och frisyr. Detta leder ganska oundvikligt till att de ofta bara känner sig nöjda med sig själva så länge de gör något för andra eller är söta. En vanlig uppfattning är att pojkar har dåligt tålamod och att deras behov måste tillfredsställas omedelbart. Detta resulterar i att flickor får vänta till förmån för pojkar, blir lämnade mitt i någon konversation och även om det är omedvetet får de

signaler att de inte är lika viktiga som pojkarna. Pojkar lär sig att de ska livliga och att de ska höras. De får signalerna att de ska höras genom att de får uppmärksamhet när de gör det, men den uppmärksamheten är negativ. För barn är det dock viktigt att få bekräftelse. Barn kan därför medvetet bete sig illa för att få negativ uppmärksamhet hellre än att inte synas alls.

Hellman (2010) visar i sin avhandling att de pojkar som av pedagogerna anses som bråkiga, utåtagerande och utan kontroll över sig själva inte alltid når upp till omgivningens förväntningar. Hon menar att pojkar är omhändertagande och kapabla till lugna lekar, men när de beter sig så kan de bli osynliga för pedagogerna. Hon har också observerat pojkar som leker familjelekar men som kallar det för "Batman-lekar". En annan observation är av två pojkar som pussas och myser i en koja men förklarar för andra att de leker Emil i Lönneberga. Hennes tolkning är att pojkarna vill leka de mysiga lekarna men benämner dem för Batman och Emil för att de är medvetna om att det är mer accepterat för en pojke att leka sådana lekar. Hon gjorde i sin studie observationer i två år på en förskola och hon visar att när det var flest pojkar på förskolan fick och tog både flickor och pojkar på sig rollen som "hjälpfröken" men det år när flickorna var i majoritet tog flickorna på sig "hjälpfröken" rollen.

Odenbring (2010) har också uppmärksammat att både pojkar och flickor tar och får rollen som hjälpfröken. Ibland använder pedagoger barn som stötdämpare men andra gånger tar barnen frivilligt på sig en ansvarsroll genom att försöka upprätthålla regler och ta ansvar för att andra barn gör detsamma. Hon tolkar sina upptäckter som att det finns två sorters hjälpfröknar; en positiv och en negativ roll. Den positiva är där barnet/barnen själv/a tar initiativet till att hjälpa till och på det sättet får en positiv känsla av vad hon eller han gör, den negativa rollen är när barnet mot sin vilja får agera stötdämpare på uppmaning från pedagoger och lärare. Rithander (1991) ger exempel från en förskola som förespråkar att låta barnen träna på det de inte ofta får träna på. Till exempel genom att dela upp dem i flick- och pojkgrupper. På detta sätt kanske barnen vågar gå utanför rollerna samt ger det pedagogerna en större chans att upptäcka vad de behöver träna på. Detta är samma koncept som Wahlström (2003) talar om när hon beskriver projektet på Tittmyran. Ärlemalm-Hagsér och Pramling Samulesson (2009) har analyserat empiriskt material från forskningsprojektet "Kan lek och lärande integreras i en målstyrd praktik". I studien beskrivs genus som något som konstrueras av barn och lärare i förskolan. Pojkarna är i fokus. Vid videofilmning fångar kameran större delen av tiden upp pojkar på bild, kameran riktas oftast mot pojkarna.

Maskulinitet är normen som synliggörs till exempel genom handdockor med maskulina namn utan feminina motsatser. Pedagogerna förutsätter att bilder på människor är ”gubbar”. Studien visar vidare på flickors försök att upprätthålla förskolans regler, hjälpfrökenbeteende. Det sker exempelvis genom att flickorna säger åt pojkarna att inte klättra på bord. När detta inte lyckas försöker flickan tillkalla någon pedagogs uppmärksamhet på vad pojkarna gör. När det kommer till gränsöverskridande beteende visar studien på att barnen själva kan ta upp ämnet, till exempel en pojke som säger att han vill bli dagisfröken. Detta uppmuntras av läraren men det finns inget som tyder på att lärarna på egna initiativ tar upp liknande gränsöverskridande exempel. Författarna av artikeln menar att det behövs mer forskning i ämnet genus och fortsatt forskning kring vad som sker i förskolan när det kommer till rollen hjälpfröken och stereotypa föreställningar om pojkar och flickor.

En rapport från regeringen (SOU 2010:38) beskriver att varken grundskolan eller gymnasieskolan arbetar med jämställdhet så som regeringen tänkt. Rapporten grundar sig på rapporter och enkäter från skolorna. Av svaren att döma skall 253 skolor bedriva någon sorts jämställdhetsarbete vid tillfället för rapporten. Dock visar resultatet att vissa skolor inte har jämställdhet som prioritet och detta ifrågasätts. Det som görs idag är inte nog. Det behövs mer kunskap om hur vi gör kön, mer utbildning inom ämnet genus och större resurser för att komma någonstans.

När det talas om utåtagerande pojkar och lugna flickor så får vi inte glömma bort att dessa ageranden faktiskt kan ha andra orsaker än det beteende vi förväntar oss att pojkar och flickor skall ha. Bozarslan (2001) tar upp dessa sätt att vara hos barn i ett sammanhang som inte har med normer och genus att göra, nämligen invandrare och flyktingar eller barn som av olika anledningar har en trasig uppväxt. Vi bör nog inte vara alltför snabba med att skylla barns beteende enbart på dagens normer för flickor och pojkar, vi måste också försöka se varför flickor håller sig nära de vuxna eller varför pojkar kan vara så ”vilda” att de nästintill tar över en hel förskoleavdelning enligt Bozarslan. Gens (2002) menar att pojkar föds med makt. De förväntas inte kunna vara lugna, detta är något flickor skall klara av och genom att inte vara flicka är man en pojke. Flickor skall vara hjälpsamma, lugna och gärna finnas i närheten av de vuxna medan pojkar ofta får fri tillgång till stora lektrum där de busar och brottas.

Bozarslan (2001) menar däremot att invandrare barn kan ha gett upp hoppet om en relation till vuxna och därför agerar aggressivt och destruktivt för att testa den vuxna, se om denne finns kvar trots barnets beteende. Det finns också barn som vuxit upp i krig

och som lärt sig att visa sig stark och modig när hot dyker upp. Även föräldrar kan säga att deras pojkar skall lära sig att slåss då de ska bli män.

De könsroller och normer som jag påtalat med denna litteraturgenomgång är sådant som ibland resulterar i att flickorna hamnar i en roll som hjälpfröken. De får genom omgivningens signaler veta att de ska vara snälla, lugna och kunna ta hand om sig själva i större utsträckning än pojkar. Pojkar får generellt mer uppmärksamhet och prioriteras ofta. Flickorna kan därför falla in i en omhändertagande roll som gör att de tänker mer på andra än på sig själva. Så hur ser pedagoger på dessa roller? Syns rollerna? Existerar de enligt pedagogerna?

3 METOD

I detta avsnitt beskrivs den undersökningsmetod som använts under studien. Intervjuer, urval, genomförandet, databehandling, analys och etik.

3:1 Intervju

Jag har använt av mig en kvalitativ metod. Det innebär att jag utgått från verbala formuleringar (Backman, 2008). Jag har gjort sju intervjuer med personal på tre förskolor. Jag valde denna metod på grund av att jag ville träffa och tala med personalen personligen. Jag valde att föra löpande protokoll på grund av att det är det arbets sätt som känns bäst för mig. Jag spelade in den sista intervjun då jag fick tillgång till en telefon som hade röstmemo och jag ville komplettera mina resultat. Jag utgick från intervjufrågor jag skrivit i förhand men lät frågorna vara öppna för att inbjuda till samtal utanför mallen.

Intervjuerna utgick från frågor jag skrivit (se bilaga) med syftet att undersöka pedagogernas syn på olika uppgifter som brukar utmärka ett barn med rollen hjälpfröken, samt att se om denna roll var något både flickor och pojkar kunde få.

3:2 Urval

Jag valde tre förskolor i en liten kommun i södra Norrland. Förskolorna ligger i samma kommun men i olika bostadsområden.

FÖRSKOLAN EKEN

Förskolan Eken har två avdelningar, Knoppen och Lövet. Knoppen tar emot barn som är ett till tre år. Barnen går sedan vidare, när de är tre eller fyra år, till Lövet där de går tills de är fem eller sex år och börjar förskoleklassen på en annan skola. Vid tiden för min studie gick tolv barn på Knoppen, sex pojkar och sex flickor. Tre barn är ett år, åtta barn är två år och ett barn är tre år. Sju barn har svensk bakgrund medan fem barn är utlandsfödda eller barn till utlandsfödda. På Lövet går 18 barn varav tolv är pojkar och sex är flickor. Sju av dem är tre år, sju barn är fyra år och fyra barn är fem år. Tre barn har svensk bakgrund medan 15 barn är invandrare eller barn till invandrare. Med barn till invandrare menar jag barn som är födda i Sverige men som har invandrande föräldrar. De språk som talas på förskolan är kurdiska, arabiska, tigrinska och bosniska som jag förstår det som. Jag kan inte garantera att det inte finns fler språk.

Pedagogerna jag intervjuade har jag valt att kalla Siv, Maria, Gunilla och Maja. Både förskolan och pedagogerna heter något annat. Maria jobbar på Knoppen, Gunilla och Maja jobbar på Lövet och Siv är anställd i kommunens vikariepool och har arbetat mycket på Eken.

FÖRSKOLAN VATTNET

Förskolan Vattnet är en förskola med två avdelningar, Bäckén och Ån. Bäckén tar emot barn i åldern ett till tre år, avdelningen Ån tar emot barnen från Bäckén (eller nya barn som av olika anledningar byter förskola) i åldern tre till fem eller sex år. Vid tiden för min studie gick 22 barn på Ån, tretton flickor och nio pojkar. Åtta barn är tre år, sju barn är fyra år och sju barn är fem år. Alla barn har svensk bakgrund och på avdelningen arbetar tre pedagoger. Jag intervjuade två av dem och jag har valt att kalla dem Mimmi och Sandra.

FÖRSKOLAN RYMDEN

Förskolan Rymden är en förskola med två avdelningar, Pluto och Jupiter. Avdelningen Pluto tar emot barn i åldern ett till tre år, avdelningen Jupiter tar emot barnen Pluto (eller nya barn som av olika anledningar byter förskola) i åldern tre till fem eller sex år. Vid tiden för min studie gick 16 barn på Pluto, nio pojkar och sju flickor. På avdelningen Jupiter gick några fler än 20 barn. På Pluto fanns fem barn som hade annan etnicitet än svensk. Jag intervjuade en pedagog som jag valt att kalla Anna. Anledningen att det bara blev en intervju på Rymden var tidsmässig. Det var svårt för personalen att hitta en tid som passade att gå ifrån och de kunde bara avvara en personal åt gången.

Det var också en tidspress från min sida som gjorde att jag bara tog mig tid för en intervju.

3:3 Genomförande

Jag hade besökt förskolan Eken och bestämt datum för intervjun. De andra förskolorna hade jag ringt innan och förklarat varför jag ville intervjua dem samt bestämt datum för intervjun.

Intervjuerna på förskolan Eken hölls med en pedagog i taget. Intervjuerna pågick under tre dagar på grund av att det inte fanns tid att göra alla intervjuer under samma dag. Den första dagen gjordes en intervju med en pedagog på avdelningen Knoppen, vi satt i avdelningens kök medan barnen sov efter lunchen. Intervjun tog ungefär 20 minuter. Den andra dagen gjorde jag en intervju på eftermiddagen i köket på avdelningen Lövet. Den pågick i ungefär en timme då vi inte hade möjlighet att sätta oss någonstans ostört för att tala då hon var ensam personal på avdelningen. Den tredje dagen gjordes två intervjuer med pedagoger på avdelningen Lövet. De tog plats i avdelningens personalrum och den första tog en timme medan den sista tog en kvart. Intervjuerna med personalen på förskolan Vattnet skedde i köket på avdelningen Ån med två pedagoger under tiden som barnen var ute. Det tog ungefär 45 minuter. Intervjun på Rymden spelades in på min telefon och pågick ungefär 20 minuter. Den tog plats i personalrummet på förskolan.

3:4 Databehandling

Jag valde att skriva ned svaren från de första intervjuerna för hand under intervjuens gång, sedan renskrevs anteckningarna genast när jag kom hem. Den sista intervjun spelades in på telefonen genom ”röstmemon” och transkriberades samma dag.

3:5 Analys

Jag har jämfört mitt resultat med tidigare forskning.

3:6 Etik

Jag har följt Vetenskapsrådets (2006) forskningsetiska principer som innefattar; Informationskrav, Samtyckeskrav, Konfidentialitetskrav samt nyttjandekrav. Vid första kontakten med förskolorna informerade jag dem vad intervjun handlade om och vilken sorts uppsats jag skrev. Första kontakten tog jag genom att ringa förskolorna

Rymden och Vattnet. Jag besökte förskolan Eken. Jag bad om deras samtycke, det vill säga jag var tydlig med att det var frivilligt att medverka. Alla intervjuade fick skriva på en fullmakt som även jag skrivit under, där jag lovade att inga igenkännande uppgifter skulle framkomma samt att de uppgifter jag fick endast skulle användas i examensarbetet. Jag har fingerat alla namn på både personal och förskolor. Kommunens namn framkommer inte heller. På så sätt uppfylls konfidentialitetskravet.

4 RESLUTAT

Resultatet i studien baseras på mina intervjuer gjorda med personer som arbetar på förskolan Eken, förskolan Vattnet och förskolan Rymden. Resultatet presenteras utifrån intervjufrågorna.

4:1 Intervjuresultat

4:2 Hjälpsamma barn

När jag frågar om barnen hjälper till mycket eller om något barn utmärker sig speciellt med att vara hjälpsam får jag olika svar. Anna på förskolan Rymden tycker inte att de små barnen hjälper till så mycket, men några flickor på storbarnsavdelningen brukar utmärka sig genom att vara extra hjälpsamma. På Eken är det blandade uppfattningar. Maja menar att barnen är duktiga på att hjälpa till men Siv och Gunilla säger ”Det var bättre förr!”

Gunilla säger också:

”Jag har haft småbarnsgrupper som varit bättre än de här”.

Gunilla berättar också att när hon var dagmamma var det självklart att de äldre barnen hjälpte de yngre, något hon inte alls ser i förskolan idag. När det gäller att hjälpa de vuxna i förskolan är det ingenting som de intervjuade pedagogerna förväntar sig att barnen skall göra. Det är inte heller något de lagt märke till på någon förskola.

Anna på Rymden svarar att de uppmuntrar barnen att hjälpa varandra medan Mimmi och Sandra svarar att barnen kommer till dem för att få hjälp med olika saker. De yngsta är envisa. ”Jag kan själv” säger de yngsta barnen när de försöker klä på sig själva.

4:3 Förväntningar på barnen

Alla de intervjuade pedagogerna menar att det är bra om barnen hjälper varandra, det handlar om att vara en bra kompis, men det är inte något de förväntar sig. Maja på Eken menar dock att det ingår i barnets utveckling att lära sig att hjälpa varandra. Det står i värdegrunden och syftar till att barnen skall lära sig att samspela socialt.

När jag undrar om de vänder sig mot något barn speciellt när de vill ha hjälp med något svarar alla också samma sak; de vänder sig till det barn som är fysiskt nära. Siv på Eken påpekar att man inte ska favorisera något barn. Siv menar att det kan ses som positivt att få duka bordet till exempel, därför skall man be alla barn om hjälp. Mimmi och Sandra på Vattnet säger att de ändå har vissa baktankar.

”Om man ska be någon hämta en sax i köket till exempel så måste det ju vara ett barn som har språket, som kan be om den”

På Eken talar alla pedagoger om barn som behöver lyftas lite extra. Ett barn som behöver få lite uppmärksamhet och kan ges ett uppdrag för sin självkänslas skull. När de märker detta ger de det barnet små uppdrag, som att få följa med och hämta matvagnen. Då känner det barnet sig lite viktigare. På förskolan Vattnet minns Sandra och Mimmi (2011) en pojke som de kallade ”vår lilla vaktmästare”, detta barn behövde också lite extra uppmärksamhet och därför fick han agera på det viset. På förskolan Rymden berättar Anna att hon lagt märke till att några av de äldre flickorna är mer hjälpsamma än andra barn. När det gäller den positiva rollen som hjälpfröken menar alla intervjuade pedagogerna att de brukar uppmärksamma om barnen behöver mycket vuxenkontakt eller bli ”lyfta”.

4:4 Könsskillnader?

Jag frågade om pedagogerna märkte någon skillnad i barngruppen om det var pojkar eller flickor i majoritet på förskolan. Denna fråga gav intressanta svar då pedagogerna svarade olika beroende på vilken förskola de arbetade på. På Eken menade alla pedagoger att det blev stökigare och busigare om det var många pojkar på förskolan. Pedagogerna nämnde lugna ”flicklekar” och stökiga ”pojklekar”.

Siv säger att:

”Om det är mycket flickor leker de mera rollekar, kanske i dockvrån. De

dukar fram servisen och bjuder oss vuxna. Är det mest pojkar blir det ett himla spring”

Maria säger:

”Det blir ju olika lekar. Flickorna leker i dockvrån och lagar mat och sådant. Men det är från tjej till tjej. Pojkarna kan brottas, sparkas, typiska pojklekar”.

Anna på Rymden är lite av en annan åsikt. Hon säger:

”Just nu så har vi, de starkaste och livligaste, det är flickor, och de som kräver mest, och de lugnaste det är pojkarna som sätter sig och leker”.

Men sedan säger Anna:

”Jag kan inte säga att det är antingen eller, men sen så, när de blir stor, när de går på den större avdelningen, då tror jag att det kan skilja sig mer, att man delar upp sig på något annat sätt och det vet jag inte om det har med förväntningar eller gener att göra.”

Anna på Rymden menar att det är olika från barn till barn och vilken ålder de är i. Vid tiden för intervjun var det flickorna som var busigast i Annas grupp. Mimmi och Sandra på förskolan Vattnet sade att pojkarna var livliga, men att de lekte i alla fall, medan flickorna skvallrar och tramsar.

Gunilla på Eken berättar att något barnen tycker om att göra är att klä ut sig. Både pojkar och flickor klär sig i klänningar och hattar. En dag när en pojkes mamma kom för att hämta honom och han var klädd i klänning skällde mamman på pojken och sade att ”det är en klänning, det är inte för pojkar!”. Men pedagogen säger till mig att de inte bryr sig om detta på förskolan. Vill pojken klä sig i klänning får han det.

Maja på Eken berättar:

”Jag försöker vara en bra förebild. Jag kan vara med och spela bandy för att visa att tjejer kan liksom. Jag kör gärna med lite tuffa tag också”.

I diskussionen om könsskillnader säger Gunilla på förskolan Eken:

”Ja. Om det är bara svenska flickor kan de ta mycket plats och kräva mycket. Invandrarflickorna behöver mycket hjälp och är pipiga. Man ser

att de kommer hit i vagn och de blir behandlade som bebisar hemma, då kan inte vi förvänta oss att de vara äldre här heller.

Vi har inga manliga förebilder så flickorna försöker vara som oss medan pojkarna försöker hävda sig mot oss. Både flickorna och pojkarna är busiga.”

På förskolan Eken påtalar alla utom Maria, som arbetar på avdelningen Knoppen, om kulturkrocken de känner att de har på förskolan detta år. Detta beror på att de invandrande barnen är i klar majoritet.

4:5 Vad får ordet hjälpfröken för associationer?

Anna på Rymden säger fnissande ”söta små flickor” men säger sedan att hon inte tycker att den rollen finns bland barnen längre. När vi talar om hjälpfröknar säger Maja på Eken:

”I andra grupper har jag sett att de som kan och vill tenderar att bli hjälpfröknar. Jag tycker den rollen är okej om de väljer den själv. Men de får inte bli sedda enbart genom rollen.”

Siv på Eken trodde att jag menade en extra personal som skulle komma och arbeta med dem medan Gunilla på Eken menar att hjälpfröknar är barn som inte kan sysselsätta sig själva och därför söker kontakt hos de vuxna. Maria på Eken är av en annan åsikt och menar att hjälpfröken är ett barn som vill känna sig duktig, viktig och vill hjälpa till.

Mimmi och Sandra på Vattnet anser att en hjälpfröken är ett tecken på att de ”kommit långt”. Barnen får vara med och de gör det för sin egen skull. Det stötdämpande rollen kallar de dock storasyster och de sade att de varit sådana storasysstrar när de var små. De uppehöll sig i närheten av vuxna hela tiden, väntade på att få tillsägelser och gjorde ingenting för sin egen skull. De lekte inte eller umgicks med de andra barnen.

De säger:

”Vi vill inte ha några storasysstrar här! Det var vi båda två. Vi vill få bort det här med duktig flicka. Vi vill inte ha några barn som bara går omkring och är duktiga. Vi vill lära dem sociala förmågor, som att stå på sig, säga nej. Speciellt töserna”

Anna på förskolan Rymden berättade för mig att hon har arbetat med genus och jämställdhet sedan hon slutade förskolläraryrket för 16 år sedan. Anna har även sett förändringar i förskolan. Anna tror att det har resulterat i att pedagoger är mer medvetna om att försöka arbeta mot könsstereotyper samt att pedagoger har andra förväntningar på barnen idag. Hon menar att det är på grund av detta som hon kan se till exempel att flickorna är livligare och pojkarna är lugnare.

4:6 KORT SAMMANFATTNING AV INTERVJUERNA

Pedagogerna tycker inte att barnen är speciellt hjälpsamma, varken mot varandra eller vuxna. Några tycker dock att barnen är duktiga på att städa efter sig. Pedagogerna på Eken uttrycker en önskan om att barnen skall vara bättre på att hjälpa till. Ingen har några förväntningar på barnen att de skall vara hjälpsamma, det uppmärksammas dock när de är det. Det påpekas också att hjälpsamhet ingår i barnens utveckling. Gällande att be samma barn om hjälp nekar också alla pedagoger till. Det är det barn som är närmast, men alla säger också att ibland behöver vissa barn extra uppmärksamhet. Ibland behöver något barn bli lyft och då kan de ge detta barn extra uppgifter.

Angående könsskillnader blev svaren väldigt olika. På Eken anser personalen att pojkar är de som är stökigast, men på de andra förskolorna menar personalen att det beror på vilka barn det är och de verkar överens om att flickor kan vara lika busiga som pojkar, ibland busigare.

Ingen pedagog tycker att rollen hjälpfröken finns på förskolan idag. Några menar att de kan se tendenser till det, oftast hos flickor, men de är alla överens om att det inte är något eftersträvanvärt.

Anna påpekar också att jämställdhetsarbetet har pågått många år nu och att hon tror att det börjar få effekter i förskolan, i och med att de vuxna förväntar sig andra saker av barnen idag.

5 DISKUSSION

5.1 Diskussion utifrån existerande forskning och litteratur

Frågan om flickor och pojkar är biologiskt olika är viktig i diskussionen om rollen som hjälpfröken. Det finns de som tror att kvinnor och män föds som varandras motsatser, med olika biologiska intressen, personlighetsdrag och kunskaper. Andra (t ex Svaleryd, 2002) tror att kvinnor och män har några biologiska skillnader, till exempel våra kön, men att ”kvinnligt” och ”manligt” är något som skapas genom socialisering. Vilken uppfattning vi har angående biologiska skillnader speglar ofta hur vi behandlar och beter oss mot barnen, och hur vi behandlar barnen speglar i sin tur hur de beter sig och hur de agerar. Därför är synen på biologiska skillnader relevant.

Jag fann samma två sorters hjälpfröknar i likhet med Odenbring (2010). De flesta pedagoger menade att de barn som själva väljer att hjälpa till tar en positiv roll som hjälpfröken medan de inte ville eller ansåg att barnen skulle agera på personalens initiativ och inta en negativ roll. På Åns förskola kallade pedagogerna den stötdämpande rollen för storasyster.

Frågan om pedagoger ser flickor och pojkar som biologiskt olika blir viktig i och med att det ofta speglar agerandet mot barnen. Uppfattningen att pojkar är biologiskt busiga kan resultera i ett agerande där pojkar tillåts busa då detta kan uppfattas som något pojkar ”behöver”. Flickor och pojkar är medvetna om förväntningarna på dem och om flickor förväntas vara lugna agerar de ofta därefter. De flesta pedagogerna uttryckte att de trodde på biologiska skillnader mellan pojkar och flickor. De behöver inte vara dåliga pedagoger på grund av det, men jag anser det vara en viktig del av diskussionen.

Rithander (1991) menar att barn gör vad som förväntas av dem beroende på vilket kön de tillhör. Barn får lära sig vad som är acceptabelt att göra inom det kön de tillhör. Pedagogerna på Eken menade att med många pojkar blev det en stökigare miljö på förskolan, medan de på Rymden och Ån tyckte att det för tillfället var flickorna som var livligast. På Eken talade personalen om typiska pojklekar och menade att flickorna oftast befann sig i dockvrån. Detta väcker frågan varför det är en sådan stor skillnad mellan deras sätt att uppfatta barnen. Eller är det verkliga skillnader mellan flickors och pojkars sätt att vara på de olika förskolorna.

Ärlemalm-Hagsér och Pramling Samuelsson (2009) anser efter sina studier i förskola att kön är något som skapas i förskolan. Genom lärares beteende gentemot flickor och

pojkar får barnen lära sig hur de ska förhålla sig till och bete sig beroende på vilket kön de tillhör. Vad händer med förväntningarna på och beteendet gentemot barnen om personalen försöker arbeta jämställt men samtidigt anser att barnen redan har olika förutsättningar?

Hellmans (2010) avhandling visar hur pedagoger kan agera omedvetet. På den förskola hon studerat så blir de barn som inte agerar inom könsramarna osynliggjorda. Som pojken Sven som var väldigt lugn och tyst, ingen talade till honom, varken pedagoger eller barn, den tiden han var på förskolan. De sade endast hej och hej då till honom. Det talas också om typiska pojklekar, liksom pedagogerna gjorde på Eken i min studie. Svaleryd (2002) talar också om de biologiska skillnaderna och menar att detta är grundstenen i genuspedagogiken. Tror vi att barnen väljer olika leksaker eller färger på grund av sitt kön? Hon menar att man blir en bättre förebild som pedagog när man gjort upp med sina egna föreställningar angående detta. Maja på Eken säger att hon försöker vara en bra förebild och visa att ”tjejer kan” till exempel när hon spelar bandy med pojkarna och knuffas lite.

Så varför är nu synen på pojkar och flickors biologiska medfödda egenskaper viktigt i denna text som handlar om pedagogers perspektiv på hjälpfröknar? De förväntningar pedagoger och föräldrar har på barnen, våra föreställningar om biologiska skillnader, påverkar hur vuxna talar till och ser på barnen. De pedagoger jag intervjuat menar att det inte finns några hjälpfröknar längre, de är också medvetna om vad rollen innebär och strävar efter att den inte ska existera.

Gens (2002) anser att på förskolan finns barnen i olika rum, de går på samma förskola men i olika världar. Att barnen befinner sig i olika rum kunde jag förstå utifrån samtalen med pedagogerna på Eken, vilka menade att flickorna oftast lekte i dockvrån medan pojkarna ”sprang runt”. Men Gens säger också att flickor som inte beter sig som flickor uppfattas som ”monster” och det fick jag aldrig någon känsla av då jag intervjuade pedagogerna som deltog i studien. På Åns förskola talades det till exempel mycket positivt om de livliga flickorna.

När Wahlström (2003) talar om barnen i olika rum går hon ett steg längre och menar att genom att låta barnen leka fritt så bevarar vi könsrollerna i förskolan då barnen ”väljer” det ”typiska” beteendet för flickor och pojkar. Kan det vara så att pojkarna på Eken skulle välja andra lekar än de stökiga, typiska pojklekarna om de fick alternativ? För att

motverka att barnen inte vågar, eller vill, bryta normer, så använder sig personalen som arbetar med Wahlström av kompensatorisk jämställdhetspedagogik¹. Barnen delas upp i pojk- flickgrupper några timmar varje dag med syftet att låta dem träna på sådant som de inte är så ”bra” på. Pojkarna får diskutera, samarbeta och öva tålamod och beröring medan flickorna får göra grovmotoriska övningar, ta plats och lära sig att stå upp för sina åsikter till exempel. Genom att erbjuda och uppmuntra barnen till att prova nya saker, och inte låta dem välja fritt varje gång kanske de finner något nytt de uppskattar och som de vågar prova, sådant som egentligen är ”det andra könets”.

Det vore intressant att se hur den pedagogiken skulle tas emot av de pedagoger jag intervjuat och om de skulle se någon skillnad hos barnen om de använde den. När jag intervjuade dem var de alla medvetna om könsroller, men det verkade inte vara något de hade kunskap om.

I SOU 2010:83 står det att om jämställdhetsarbete inte är ett prioriterat område i fler kommuner än vad som redovisats i rapporten, är det enligt författarens bedömning ett tunt resultat. Författaren menar också att den kunskap vi ”har” om barn och kön inte räcker. Det behövs mera teoretiska kunskaper för att kunna arbeta för att bryta könsstereotyperna på ett bra sätt. Författaren anser också att lärarutbildningen borde ha med genusvetenskap för alla, som obligatoriskt ämne då vi behöver se och förstå hur vi skapar kön och upprätthåller könsgränserna. Molloy (2003) säger att alla skolforskare idag är väl medvetna om ojämlikheten i förskolan, och frågar varför gör då ingen något åt det?

Jag vill avsluta diskussionen med att återknyta till frågan om skillnaderna. Vad är det som gör att pedagogerna på Eken ser sådana stora skillnader mellan flickor och pojkar, samt att pojkarna på Eken beskrivs som mycket busigare än pojkarna på Vattnet och Rymden? På Eken talar lärarna själva om kulturkrock, då invandrare barn är i majoritet. Har detta betydelse?

Bozarslan behandlar i boken Möte med mångfald (2001) ämnet invandrare och flyktingar i förskolan. Hon utgår från egna erfarenheter både som flykting och förskollärare. När hon beskriver beteendet hos pojkar och flickor som har en trasig uppväxt på grund av osäkerhet, fattigdom, krig eller andra tragiska händelser så slår det

---

¹<http://www.jamstalldskola.se/larande-ex-forskola/kompensatoriskt-arbete.shtml>

mig att hon skulle kunna tala om de barn som av till exempel Rithander (1991) kallas hjälpfröknar och rebeller. Men där Rithander menar att barnens agerande beror på normer, förväntningar och social inläring beskriver Bozarslan ett beteende som grundas på rädsla, osäkerhet och förvirring. Bozarslan gör heller ingen skillnad mellan pojkar och flickor, det ter sig som om både flickor och pojkar kan bli utåtagerande eller blyga. Ska vi anta att rollen hjälpfröken är något bara svenska barn kan ha? Varför drar vi slutsatsen att aggressiva pojkar enbart agerar efter socialt inlärt beteende? Det är nog viktigt att vi inte låter det ena utesluta det andra. Barn i förskolan ska idag bemötas på individnivå, inte ses som en grupp. När vi benämner barnen flickor och pojkar som grupp, vare sig det är positivt eller negativt, glöms lätt individen bort. Att se bortom könen och arbeta för en jämställd förskola känns som en självklarhet för mig, men vi får inte glömma bort att andra saker än könsroller kan vara orsak till barns olika beteenden. Ändå så är intrycket jag får av intervjuerna att barnen är mer benägna till könsstereotyp beteende på förskolan Eken, som har sexton invandrabarn och tre svenskfödda barn. De två andra förskolorna har endast ett fåtal invandrande barn. Bozarslan (2001), som talar av egen erfarenhet både som invandrare och personal inom förskolan, menar att andra kulturer inte har kommit lika långt som den svenska med jämställdhetsarbete. Dock bör man inte dra alla över en kam på grund av det. Hon visar också på att vissa kulturer anser att det är föräldrarnas jobb att ta hand om sina egna barn, inte andras barn, eller att det finns föräldrar som inte ser något fel med att deras söner slåss, då de ska växa upp till ”män”. Som många författare påpekar, till exempel Bozarslan (2001), Svaleryd (2002) och Wahlström (2003) så är vuxnas förväntningar på barnen den största orsaken till hur de beter sig.

6. Vidare forskning

Det vore intressant att göra observationer på förskolorna för att se om det faktiskt förhåller sig så som pedagogerna svarat i intervjuerna. Finns det hjälpfröknar enligt definitionen; barn som endast gör saker för andras skull och ingenting för sig själva? Är pedagogerna medvetna om könsroller och stereotyper i sitt vardagliga arbete. Det vore även intressant att låta dem observera sig själva ur ovanstående synpunkt och sedan låta dem utvärdera hur jämställda de är.

REFERENSER

- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. (2a uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Bozarslan, A. (2001). *Möte med mångfald. Förskolan som arena för integration*. Stockholm: Runa Förlag.
- SOU 2010:83. *Att bli medveten och förändra sitt förhållningssätt. Jämställdhetsarbete i förskolan*.
- Gens, I. (2002). *Från vagga till identitet: hur flickor blir kvinnor och pojkar blir män: [teorin bakom pedagogiken på förskolorna Björntomten och Tittmyran]*. (2. uppl.) Jönköping: Seminarium.
- Hellman, A. (2010). *Kan Batman vara rosa? [Elektronisk resurs]: förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2010. Göteborg.
- Molloy, G. (2003). Det nödvändiga samtalet. *Utbildning och demokrati*, 12, s 77-9.
- Odenbring, Y. (2010). *Kramar, kategoriseringar och hjälpfröknar: könskonstruktioner i interaktion i förskola, förskoleklass och skolår ett*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2010. Göteborg.
- Rithander, S. (1991). *Flickor och pojkar i förskolan. Hjälpfröknar och rebeller*, Solna: Almqvist & Wiksell förlag.
- Svaleryd, K. (2002). *Genuspedagogik*, Stockholm: Liber.
- Vetenskapsrådet (2006). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Utgiven av Vetenskapsrådet, www.vr.se
- Wahlström, K. (2003). *Flickor, pojkar och pedagoger: Jämställdhetspedagogik i praktiken*. Stockholm: Sveriges utbildningsradio AB.
- Ärlemalm-Hagsér, E & Pramling Samuelsson, I. (2009). Många olika genusmönster

existerar samtidigt i förskolan. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 14, s 89-109 .

Bilaga

INTERVJUGUIDE

1. Är det några barn som utmärker sig genom att de hjälper till mycket med yngre barn eller med aktiviteter som att städa eller duka?

a) Är det pojkar eller flickor?

2. Hjälper barnen varandra vid måltiderna?

a) Är det pojkar eller flickor?

3. Hjälper barnen varandra med kläder och skor när de ska gå ut eller in?

a) Är det pojkar eller flickor?

4. Är detta någon ni förväntar er av barnen eller reflekterar över?

5. Är det något barn du speciellt tänker på om du behöver hjälp med något, som du frågar först?

a) Varför?

6. Är det någon skillnad i gruppklimatet om flickor eller pojkar är i majoritet på förskolan?

7. Om jag säger hjälpfröknar, vad tänker du då?

8. Hur länge har du arbetat inom barnomsorgen?